

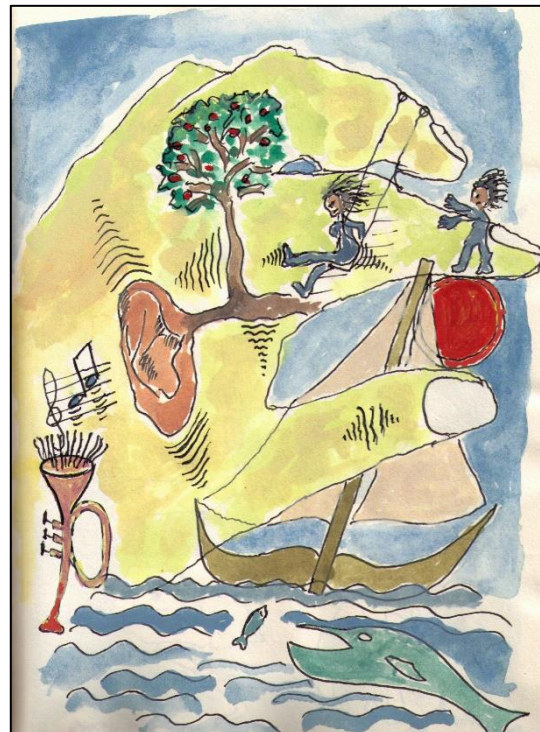
Mythisch weten

Het is een eeuwenoud geloof dat de naam het wezenlijke aanduidt: Kronos is de schepper van tijd (chronos), Apollo is de niet-vele (a-polos), Petrus is de rots (petra) waarop de Kerk is gebouwd, moeder komt van oorsprong of wortelstam (mater), Mozes is de uit het water gehaalde, enzovoort. Zo heeft ook de naam van een geliefde een speciale klank. Voor de mythische verbeelding zijn naam en essentie intrinsiek verbonden. Sterker, de naam benoemt niet alleen de essentie, hij is zelf de essentie. De kracht van de essentie ligt besloten in de naam.

Sommigen gaan zover dat ze uit de verbinding van naam en essentie het ontstaan van mythen en mythologie verklaren. Zo groot is in hun ogen de macht die namen en woorden uitoefenen, dat alle denken en verbeelding er door bepaald worden. Een voorbeeld is de mythe van Daphne, een naam die 'laurier'

betekent in het Grieks. Als Apollo haar begeert en achterna zit wordt zij gered door haar moeder, de aarde, die haar verandert in een laurierboom.

Hoe moet je dit verhaal begrijpen? Zodra je weet dat de naam Daphne kan worden herleid tot Ahanà in het Sanskriet, waarin het 'morgenrood' betekent, wordt de oorsprong van de mythe duidelijk. Het verhaal van Phoebus (de lichtende, een andere naam voor de zonnegod Apollo) die Daphne achterna zit, is niets anders dan de beschrijving van een fenomeen dat iedere dag te zien is: eerst het verschijnen van het morgenrood aan de oostelijke hemel, dan het opkomen van de zonnegod, die zijn geliefde achterna haast, vervolgens het geleidelijke verbleken van het felle morgenrood door de vurige zonnestrallen, en tenslotte haar dood of verdwijning in de schoot van haar moeder, de aarde. Doorslaggevend voor de mythetvorming is volgens deze opvatting niet het natuurverschijnsel zelf, maar het feit dat er verband bestaat tussen het woord voor laurier en dat voor morgenrood. Daphne en Apollo zijn met elkaar verbonden door de meerduidigheid van haar naam.¹

Maar kan zo'n verband, tussen twee betekenissen van een woord, de mythe verklaren? Natuurlijk, woorden oefenen macht uit over het denken, ze werpen hun schaduw over elke vorm van geestelijke activiteit. En aan elk woord kleef meerduidigheid. Zodra het de ene betekenis onthult, verhuult het een andere. Taal verlicht én verduistert, net als beelden. Vergeleken met de volle 'waarheid' van wat wordt benoemd of verbeeld, is er altijd onvermijdelijk sprake van leemtes en vervorming in de taal.

Toch lijkt mij deze hypothese als algemene verklaring van mythes en mythologie ontoereikend. Zij is te analytisch, te rationeel, zij geeft onvoldoende rekenschap van het

droomachtig weten van de mythische beeldentaal. Niet het woord brengt de mythe voort, maar andersom, de mythe zoekt woorden voor haar verhaal. Er zijn immers allerlei varianten van hetzelfde verhaal met andere namen: Orpheus en Eurydice, Romeo en Julia. Mythe is verbeelding die tast naar taal. Daarbij loopt zij tegen dezelfde moeilijkheden op als iemand die zijn droom onder woorden probeert te brengen: de taal is een ongelukkig, slecht zittend medium om duidelijk te maken wat er in een droom gebeurt. Het wezenlijke van de droom ontsnapt net zozeer aan de greep van taal als Daphne aan Apollo.

Aannemelijker lijkt mij dat het wezenlijke, dat in een naam ligt besloten, niet de talige vorm is, maar het verhaal erachter, het complexe, veelkleurige weefsel van beelden en ontwikkelingen. De naam fungeert alleen als titel, het etiket van het verhaal. In de naam wordt een verhaal samengevat en gestold, zoals het verhaal zelf een stolling van de tijd is, tot stilstand gebrachte gebeurtenissen.

Het is dit fenomeen, van stroming en stilstand, tijd en tijdloosheid, veelvoud en eenvoud, dat de bron is van de mythe. De tijd die vergaat regeert alles. Alle dingen gaan voorbij, wij leven in voortdurende verandering. Maar vergaan en voorbijgaan worden letterlijk tot staan gebracht door te verstaan. Verstaan is ergens stil blijven staan, de tijd tot stilstand brengen. Een verhaal dat je doet verstaan zet de tijd stil, het stolt de tijd. Het maakt veranderlijke dingen tot onveranderlijke begrippen, en gebeurtenissen in de stroming van de tijd tot tijdloze verhalen die je eindeloos kunt herhalen. Door de dingen stil te zetten krijg je greep op de wereld, leer je haar begrijpen. Met taal en verbeelding onttrekken we ervaringen aan de tijd, zodat we erbij kunnen verwijlen, ze inspecteren, er het wezenlijke aan ontdekken.

Het wezenlijke van een naam is het verhaal erachter dat je doet verstaan. Maar dat verstaan is niet een louter feitelijk weten, rationeel en beschrijvend, het is breder, dieper, omvattender dan dat. Het is zoiets als een droom begrijpen, je laten meevoeren door muziek, aangeraakt worden door kunst. Het omvat veel meer dan wat de dagelijkse taal kan uitdrukken. Dat geldt ook voor het verhaal van Daphne en Apollo. Het verstaan daarvan is een muzikaal verstaan, in de oorspronkelijke zin van het woord: dat wat de Muzen, de dochters van Herinnering, je doen herinneren: de onvervulbaarheid van het verlangen, het menselijk onvermogen het goddelijke te vatten. Niet voor niets is het verhaal zo vaak op muziek gezet. Alleen zulk verstaan treft het wezenlijke van een naam.

¹ Cassirer, *Taal en mythe*, 36, 38.